

TÜRKİYE SELÇUKLULARI-MEMLUK MÜNASEBETLERİ (1250-1277)

Süleyman ÖZBEK*

Anadolu stratejik konumu itibariyle komşu devletler ile her zaman siyasi, iktisadi, içtimai ve kültür münasebetleri içerisinde olmuştur. Anadolu'nun Asya ve Avrupa arasında bir köprü vazifesi görmesinin yanında yine boğazlar ile Kuzey-Güney arasında bir geçit durumunda olması siyasi ve askeri açılardan ona ayrı bir önem kazandırmaktadır. Anadolu'ya sahip olan güçlü bir devletin kısa zamanda Balkanlar, Kafkaslar, Suriye, Irak ve Mısır'ın yanında Karadeniz ile Akdeniz'e de sahip olacağı aşîkardır. Bunun yanı sıra tarihin ilk dönemlerinden beri kıtalar arası cereyan eden ticaret yollarının da Anadolu'dan geçmesi her devirde güçlü devletlerin iştahını kabartmış ve buraya sahip olma duygularını ateşlemiştir. İlkçağlarda Mezopotamya-Anadolu devletleri ile başlayan bu mücadeleler, Ortaçağlar boyunca Bizans-Sasani, Bizans-Arap, Bizans-Türk mücadeleleriyle devam etmiştir. 1071 yılında Anadolu'nun kapısının Türkler tarafından açılması ve kısa zamanda yurt haline getirilmesiyle bu mücadeleler bir taraftan doğu-Batı mücadeleleri şeklinde haçlı seferleri ile kendisini gösterirken bir taraftan da, Türk-İslam devletleri arasındaki mücadeleler olarak karşımıza çıkmıştır. Türkiye Selçukluları-Eyyubi, Selçuklu-Memluk, Memluk- Osmanlı mücadeleleri bunun örnekleridir. Bu çerçeveden olmak üzere bu makalede Memluk sultanı el-Melik ez-Zahir Baybars döneminde Anadolu-Mısır arasında cereyan eden Türkiye Selçukluları ile Memlukler arasındaki münasebetleri ele alacağız.

A) Sultanlar ve Devlet Adamları Arasındaki münasebetler

Türkiye Selçukluları ile Memluk devleti arasındaki ilk münasebetler 1250 yılından hemen sonra başlar. Bu tarihte Mısır'da son Eyyubi hükümdarı el-Melik Muazzam Turanşah, Bahri Memlukler tarafından katledilmiş ve maceralı bir hükümdar arayışından sonra Emir-i Çaşnigir olan Aybeg et-Türkmani, el-Melik Muizz ünvanıyla sultan ilan edilmiştir. Yeni Memluk hükümdarı otoriteyi sağlamak için nüfuzlu emirlerden kurtulması gerektiğini düşünerek bir temizlik ve

* Yard. Doç. Dr., AKÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

sindirme hareketına başladı. Önce Bahrilerin lideri konumunda olan Atabekü'l-Asakir Farisu'd-Din Aktay'ı ortadan kaldırdığı gibi, oluşan tepkileri de aldığı sert tedbirlerle berteraf etti. Bu durum karşısında onun idaresinden memnun olmayan Bahri Memluklerinden büyük bir kısmı Kahire'yi terkederek Suriye ve Filistin'de bulunan Eyyubi emirliklerine sığındı.

Tahminen 1254-55 yıllarında vuku bulan bu olaylar esnasında Kahire'den kaçan küçük bir Bahri grubunun Türkiye Selçuklu sultanlığına iltica ettiğini kaynaklar zikretmektedir. 130 kişi civarında olduğu tahmin edilen bu mülteciler Selçuklu devletinden Aybeg'e karşı yardım talebinde bulunmuşlardır. Durumdan haberdar olan Memluk Sultanı el-Melikü'l-Muizz Aybeg, gönderdiği bir elçi heyeti ile Selçuklu sultanını onların tehlikeli oldukları yolunda ikaz etmiştir. Ancak Selçuklu sultanı, Aybeg'in bu ikazına ehemmiyet vermediği gibi, Bahri emirlerini de hizmetine almaktan çekinmemiştir¹.

Bu yıllarda Anadolu Selçuklu Devleti tarafında da durum karışıktır. Alaaddin Keykubad'ın 1237 yılında ölümü üzerine tahta geçen oğlu II Gıyaseddin Keyhusrev (1237-1246)'in vezir Sâdeddin Köpek'in tesirinde kalarak gerçekleştirdiği kötü idarenin yanında Moğollar da, Baycu kumandasında büyük bir ordu ile Anadolu'ya girerek fiilen istila teşebbüsünde bulundular. Selçuklu ordusu, 1243 yılında Köseadağı denilen mevkide büyük bir bozguna uğradı. Moğollar, başta Sivas, Kayseri ve Erzincan olmak üzere pek çok şehri yağma ve tahrip ettiler. Moğol istilasını sebebiyle Anadolu'da büyük bir karışıklık başgösterdi. Halk panik halinde kaçarak ya Bizans uclarına veya Suriye taraflarına sığınıyordu. Köseadağ sonrası Selçuklu veziri Mühezzibü'd-Din Ali, Moğolların Batı seferinden sorumlu olan Batu'nun huzuruna çıkarak her yıl külliyetli miktarda vergi ödenmesi karşılığında bir anlaşma imzaladı². Böylece Anadolu, Alaaddin Keykubad'ın 1236 yılında Moğol tabiyetini kabul etmesi ile hukuken,

¹ el-Makrizi, Ahmed b. Ali, *Kitabu's—Sülûk li Marifeti Düveli'l-Müluk*, I, Kahire 1956, s. 393; Claude, Cahen, "Memluk Bahrites in Asia Minore", *Quand le Crible Etait dans la Paille*, Paris 1978, s. 119-123.

² İbn Bibi, el-Hüseyn b. Muhammed, *el-Evamiru'l-Alaiyye fi'l-Umuri'l-Ala'iyye (Selçukname)*, çev. M. Öztürk, Ankara 1996, s. 64-78.

1243'de Köseadağ savaşı sonrası imzalanan anlaşmayla fiilen Moğol hakimiyetine girmiş oluyordu.

Gıyaseddin Keyhusrev'in 1246 yılında ölümü üzerine, oğulları İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıçarslan ve Alaaddin Keykubad arasında hakimiyet mücadelesi başladı. İdarede söz sahibi olmak isteyen devlet ricali, Moğol idarecilerine sundukları hediyelerle istedikleri ferman ve menşurları alıyorlar, bu da Anadolu'daki Moğol tahakkümünün iyice artmasına sebep oluyordu. Bu kargaşa Moğol hanının ülkeyi üç kardeş arasında pay etmesiyle kısa bir dönem için son buldu. Fakat, küçük kardeş Alaaddin Keykubad'ın ölümüyle harekete geçen II. İzzeddin Keykavus, diğer kardeşi IV. Rükneddin Kılıçarslan'ı berteraf ederek tek başına Selçuklu tahtına oturdu³. Ağabeyi İzzeddin'e karşı tek başına mücadele edemeyeceğini anlayan Rükneddin, veziri Pervane Muinü'd-Din Süleyman'ın kontrolünde ve Moğollardan da himaye görerek, ağabeyi ile giriştiği mücadeleyi kazanmış ve onu Antalya taraflarına çekilmeye mecbur etmiştir. İşte bu tarihten sonra Selçuklu-Memluk münasebetleri için yeni ve önemli bir safha başlamış oluyordu.

II. İzzeddin Keykavus'un Antalya taraflarına çekildiğini haber alan Memluk Sultanı Baybars, 1261 yılı Sonbaharı'nda bir elçi heyeti gönderdi. İmadü'd-Din Abdu'r-Rahim el-Haşimi ve emir Şerefü'd-Din el-Caki'den müteşekkil elçi heyeti İzzeddin'i Mısır'a davetle, Sultan Baybars'ın her türlü yardımını yapmaya hazır olduğunu bildirdiler⁴. Memluk elçilerini bir süre yanında alıkoyan İzzeddin, durumun gittikçe aleyhinde gelişmesi üzerine, 1262 yılı Haziran-Temmuz ayları içerisinde karşı elçi heyeti hazırlatarak Baybars'a gönderdi. Keykavus, bu heyetle gönderdiği mektubunda "kendisine yardımcı olunur ve bunun sonucunda da başarılı olunursa Amid ve çevresindeki Selçuklu topraklarını Memluk devletine vereceğini" ifade etmekteydi. Ayrıca o, Memluk emirlerine dağıtılmak üzere hazırlanmış ve sadece isim haneleri boş bırakılmış iktâ fermanları da gönderiyordu⁵. Memluk sulta-

³ Osman, Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s. 475.

⁴ Yununi, Kutbeddin Ebu'l-Feth, *Zeylu Mir'ati'z-Zaman*, II, Haydarabad 1955, s. 160.

⁵ İbn Abdi'z-Zahir, Kadı Muhyiddin, el-Ravdu'z-Zahir fi Siret-i el-Meliki'z-Zahir (Nşr. S. F., Sadeque), Dacca 1956. s. 290; Yununi, *a.g.e.*, s. 160.

nı, İzzeddin Keykavus'un Amid ve çevresini Memluklere vereceği vaadi karşısında memnun olmuş ve derhal Anadolu'ya gönderilecek ordunun hazırlıklarına başlamıştır⁶. Baybars, henüz hazırlıklarını tamamlamadan İzzeddin'den ikinci bir haber daha geldi. İzzeddin, yaptıkları ittifakı düşmanlarının haber aldığını ve geri çekildiklerini bildirerek kendisinin Konya üzerine yürüdüğünü ve Baybars'ın da derhal harekete geçmesini istiyordu. Ancak, hadiselerin bu kadar süratli gelişmesi karşısında Baybars yardım imkanını kaybetmiş, Moğollar karşısında yalnız kalan İzzeddin Keykavus ise savaşmaya cesaret edemeyerek Antalya'dan deniz yoluyla Bizans'a iltica etmiştir⁷.

İzzeddin Keykavus'un Bizans'a ilticasıyla IV. Rükneddin Kılıçarslan tek başına Selçuklu sultanı oldu. Ancak devletin asıl idaresi vezir Pervane Muinü'd-Din Süleyman'ın elinde bulunuyordu. Pervane, bir süre sonra ülke üzerinde kurduğu hakimiyetin elinden çıkacağı endişesiyle Selçuklu sultanını ortadan kaldırmaya karar verdi. Bunu sağlamak için İlhanlı hükümdarı Abaka'ya yaptığı mutad ziyaretlerinden birinde (1265-66 yıllarında) Rükneddin'in Mısır Memluk sultanı ile Moğollara karşı ittifak oluşturduğunu söyleyerek şikayette bulundu. Abaka ise, Rükneddin'in Moğol beyleri huzurunda sorguya çekilmesini ve suçlu bulunursa öldürülmesini bildiren bir ferman verdi. Kısa süre sonra genç sultan, 1266 yılında göstermelik bir mahkeme sonucu yay kirişi ile boğdurulmak suretiyle öldürülmüş⁸, yerine küçük yaştaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhusrev sultan ilan edilmiştir.

İzzeddin Keykavus kudretli bir şahıs olmamakla beraber Anadolu'yu Moğol tahakkümünden kurtarmak için elinden gelen gayreti göstermiştir. O, ülkesini kurtarabilmek için Selçuklu ülkesinin bir kısmını adeta açık çek verir gibi, isim yerleri boş bırakılmış ikta fermanları göndererek Baybars'a devretmeğe bile hazırды. Her ne kadar

⁶ İbn Abdi'z-Zahir, *a.g.e.*, s. 291.

⁷ İbn Abdi'z-Zahir, *a.g.e.*, s. 292; Yununî, *a.g.e.*, II, s. 161 ; O. Turan B, *Seçuklular Zamanında Türkiye*, s. 497; İbn Bibi ve Aksarayî İzzeddin Keykavus'un Memluk sultanı Baybars ile olan muhaberatından bahsetmezler.

⁸ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 167-170 ; Aksarayî, Rükneddin'in sadece zehirlendiğini kaydeder (s. 169-171); Yununî, *a.g.e.*, II, s. 404-406; O. Turan, *a.g.e.*, s. 530-531. İlhanlı hükümdarı Hülagu Haziran 1265'te ölmüş yerine en büyük oğlu Abaka geçmişti. Pervane bu ziyareti herhalde yeni İlhanlı hükümdarını tebrik amacıyla yapmış olmalıdır.

bu hareket büyük bir fedakarlık gibi görünüyorsa da, dikkatle incelendiği zaman İzzeddin'in bu topraklara Memlukleri yerleştirmek suretiyle Moğollar ile Selçuklu devleti arasında bir tampon bölge oluşturmaya çalıştığı görülecektir. İzzeddin'in bu kadar yakın temas kurduğu Memluk devleti dururken neden Mısır'a değil de İstanbul'a yani Bizans'a sığındığı meselesine gelince. Herhalde bu iltica hadisesi İzzeddin'in Hristiyan dayıları marifetiyle gerçekleşmiş olmalıdır. Ayrıca kısa bir süre önce Bizans'taki taht mücadeleleri sırasında kendisine iltica eden ve şimdi Bizans imparatoru olan VIII. Mihael'in kendisine borçlu olduğunu düşünmüş olması da, onu İstanbul'a gitmeye sevk etmiş olabilir⁹.

İzzeddin Keykavus'un Bizans'a ilticasıyla Selçuklu-Memluk münasebetleri uzun süre kesintiye uğramış, bu durum ancak 1272 Mayıs ayında hızlı bir elçi trafiğinin başlamasıyla yeni bir seyir içerisine girmiştir. Bu tarihte Selçuklu veziri Pervane Muinü'd-Din Süleyman ve Anadolu'daki Moğol valisi Samagar Noyan, Mısır'a bir elçi heyeti göndermiştir. Devlethan ve Saadeddin Tercüman adlı iki emirin başkanlık ettiği bu Selçuklu heyeti 6 Mayıs'ta Dımaşk'ta bulunan Baybars'ın huzuruna çıkarak Samagar Noyan'ın iyi dilek temennilerini bildirmiş, Memluk sultanından İlhanlı hükümdarı Abaka ile sulh müzakerelerinde bulunmasını ve bu amaçla ona bir elçi heyeti göndermesini istemişlerdir¹⁰. Bu talep üzerine Memluk emirlerinden Fahreddin Ayaz ve Mübarizü'd-Din el-Tûrî sulh müzakerelerinde bulunmak üzere İlhanlı başkentine gönderildi. Elçiler Baybars'ın mektubu ile birlikte ayrıca Samagar Noyan'a bir ok, Abaka'ya'da bir zırh götürüyorlardı. Önce Anadolu'ya uğrayan Memluk elçileri daha sonra Pervane ile birlikte İlhanlı hükümdarı Abaka'nın huzuruna çıkmak üzere İran'a geçtiler. Baybars, mektubunda Abaka ile ancak Moğolların işgal ettikleri memleketlerden çekilmesi durumunda dost olabileceklerini ifade ediyordu. Bu istekler karşısında sinirlenen Abaka, elçileri huzurundan kovarak mukabele etmiş¹¹, böylece iki devlet arasında dostluk tesisi için yapılan bu girişim neticesiz kalmıştır.

⁹ O. Turan, a.g.e., s. 497.

¹⁰ İbn Şeddad, İzzeddin, *Baypars Tarihi* (trc.Ş. Yaltkaya), İst. 1941, s. 5-7; O. Turan, elçilerin gönderildiği tarihi 1271 Haziran'ı olarak verir (a.g.e., s. 536).

¹¹ İbn Şeddad, a.g.e., s. 7; O. Turan, a.g.e., s. 536.

Memlukler tarafından Anadolu'ya ve İlhanlı sarayına gönderilen hediyelerin dikkatle seçildiği anlaşılmaktadır. Okun Türklerde hakimiyet alameti olarak kullanıldığı göz önünde bulundurulacak olursa, bu Baybars'ın, Anadolu üzerinde bir hak iddia ettiğini ifade etmektedir. Prof. Osman Turan, her ne kadar Baybars'ın Samagar Noyan'a gönderdiği oku bir dostluk alameti olarak değerlendiriyorsa da daha önce İzzeddin Keykavus ile cereyan eden muhaberratta, İzzeddin'in gönderdiği ıktâ fermanları dikkate alınırca bu durumun dostluğun ötesinde bir mana taşıdığı açıkca görülecektir¹². Ayrıca onun Abaka'ya gönderdiği zırh ise Moğollara açık bir meydan okuma anlamı taşımaktaydı.

Bu sırada Anadolu'daki olaylar Pervane aleyhine gelişmekteydi. O, 1272 yılında Memluk elçileri ile Abaka'yı ziyarete gittiğinde Anadolu'daki Moğol idarecisi olan Acay hakkında şikayette bulunmuş ve Acay'ı Memlukler ile muhabere yapmakla suçlamıştı. Abaka, durumu tahkik ile en kısa zamanda onu görevden alacağına söz vermişti. Ancak aradan uzun zaman geçmesine rağmen Acay görevden alınmadığı gibi, Pervane'nin kendisi hakkındaki şikayetini de öğrenmiş ve Pervane'ye daha çok baskı yapmaya başlamıştı¹³. Bu hususta Abaka'dan tekrar yardım istemenin bir fayda sağlamayacağını düşünen Pervane, tek çıkar yolun Baybars olduğunu düşünmeye başladı. H. 672 (1273-74) tarihinde Memluk sultanına gönderdiği mektupta "Selçuklu sultanlığı Gıyaseddin Keyhusrev'de kalmak şartıyla Moğolları Anadolu'dan çıkarmak için" Memluk sultanını yardıma çağırıyordu. Bu talebi memnuniyetle karşılayan Baybars, ancak ertesi yıl yapabileceği bir sefer için bazı Selçuklu topraklarının kendisine ıktâ edilmesini istedi¹⁴. Bu mektuplaşmanın hemen akabinde İlhanlı hükümdarı

¹² O. Turan, "Eski Türklerde Ok'un Hukuki Bir Sembol Olarak Kullanılması" *Belleten*, IX/35 (1945), s. 305-318; Memluk Sultanı Baybars'ın Anadolu üzerindeki emelleri hakkında bkz. Süleyman Özbek, "Memluk Sultanı Baybars'ın Anadolu'daki Moğol Valisi Samagar Noyan'a Gönderdiği Ok Üzerine", Genel Kurmay Başkanlığı, *Askeri Tarih Bülteni*, 33/17 (Ağustos 1992), s. 83-92.

¹³ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 33; Nejat Kaymaz, *Pervane Muinu'd-Din Süleyman*, Ankara 1970, s. 126.

¹⁴ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 34: Baybars'ın bu mektubunda kendisine ıktâ edilmesini istediği Selçuklu toprakları muhtemelen İzzeddin Keykavus'un daha önce Memluk devletine vermeyi vaad ettiği topraklar olmalıdır

Abaka, Acay'ı görevden almış, eski rahatına kavuşan Pervane ise, Baybars'a yaptığı teklifi unutmayı çıkarlarına uygun görerek, Memluk sultanına cevap verme gereği dahi duymamıştır.

Memluk sultanının Anadolu üzerine sefer kararı almasını sadece Pervane Muinuddin'in yardım çağrısına bağlamak yanlış olur. Çünkü bu tarihe kadar Anadolu'dan kaçarak Mısır'a iltica etmiş olan pek çok devlet adamı olup, bunlar, Anadolu'ya bir sefer yapması hususunda Memluk sultanını devamlı teşvik etmekteydiler. Ayrıca, Anadolu'nun Moğol tahakkümü altına düşmesi sebebiyle Memluklerin Kıpçak sahrası ile olan ticari münasebeti de tamamen kesilmişti. Baybars, deniz yoluyla bu ticareti devam ettirebilmek için Bizans ile münasebete girişmiş, ancak İmparator VIII. Mihael, 1263 yılında Baybars'ın Altınorda Devletine gönderdiği elçilerini Moğollara şirin görünmek amacıyla tevkif ettirmişti. Fakat, kısa bir süre sonra gerek Memluklerin gerekse Altınorda Hanlığının baskıları sonucunda bu elçileri serbest bırakmak zorunda kalmıştı. Baybars, Bizans imparatorunun Memluk elçilerini tevkif etmesini unutmuyor ve böyle bir hareketin tekrarlanması ihtimaline karşı Anadolu'dan geçen ticaret yollarının Moğol hakimiyetinden kurtarılması gerektiğine inanıyordu. İşte bütün bu sebepler Memluk sultanını Anadolu meselelerine müdahale etmeye sevk etmiştir.

Memluk sultanı 1275 yılı Şubat ayında Pervane Muinu'd-Din'e verdiği söze bağlı kalarak bir orduyla Kahire'den harekete geçti. Pervane bu sırada muhtemelen Acay ile arasındaki anlaşmazlığın halli için Abaka'nın yanında bulunuyordu. Baybars'ın harekete geçtiğini haber alınca büyük bir telaşa kapılarak Memluk sultanından seferi gelecek yıla ertelemesini rica etti. Bunun üzerine Baybars, ordularını Çukurova Ermeni krallığı üzerine sevketti. Memluk ordusu 1275 yıl Mart'ında Ermeni ülkesini tamamen yağma ve tahrip ederek Mısır'a geri döndü¹⁵.

İbn Şeddad, Ermeniler üzerine yapılan bu seferin Pervane Süleyman tarafından teklif edildiğini kaydeder. Ancak Baybars'ın ertesi yıl tertip edeceği Anadolu seferi için yolu üzerindeki engelleri kaldır-

¹⁵ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 49; Ebu'l-Ferec, *Tarih* (trc. Ö.R. Doğrul), II, Ank. 1950, s. 595.

mak siyaseti izlediğini de gözardı etmemek gerekir. Nitekim, Moğollara yakınlığı ile bilinen Çukurova Ermeni krallığı Memluk ordusunun gerçekleştirdiği bu yağma ve tahrip hareketından sonra bir daha kendisini toparlayamamıştır.

Baybars, Anadolu'ya ve özellikle Moğollara karşı gerçekleştirdiği askeri hareketlerde Birecik kalesini hareket üssü olarak seçmiş ve burasını muhtemel Moğol saldırılarına karşı da çok iyi tahkim ettirmişti. Birecik'in stratejik önemini farkederek Moğollar, Memluk sultanlığına karşı bütün saldırılarını bu kale üzerinde yoğunlaştırmışlardır¹⁶. Bu sebeple İlhanlı hükümdarı Abaka, Ermenilere yapılan bu sefere karşılık vermek amacıyla Anadolu'da bulunan Toktu Noyan'ı Suriye üzerine seferle görevlendirdi. Tabşı Noyan ve Atabay Noyan idaresinde 30 bin kişilik bir Moğol kuvveti Birecik üzerine harekete geçti. Bu kuvvetlerin 15 bini Moğol askerleri geri kalanları ise Selçuklu, Ermeni ve Gürcülerden oluşan tâbi devlet kuvvetlerindendi. Selçuklu kuvvetlerine bizzat Pervane Muinu'd-Din Süleyman idare ediyordu. Atabay ve Tabşı, kuşatma altına aldıkları Birecik kalesine saldırıya başlamıştı. Moğol kumandanları, bir taraftan kaleyi kuşatırken bir taraftan da gönderdikleri küçük gruplar ile çevrede yağma ve tahribatta bulunuyorlardı. Bunlar bölgedeki Moğol hareketlerini takip için gönderilen birkaç Memluk casusunu ele geçirdi. Bunların üzerinde ise Baybars'ın Pervane Muinu'd-Din Süleyman'a gönderdiği bazı mektuplar ortaya çıktı. Memluk sultanı bu mektuplarda, Birecik önlerine geldiğinde aralarındaki ittifaka uygun olarak Pervane'nin de Moğollara saldırıya geçmesini istiyordu. Moğol kumandanları, ele geçen mektupları Tebriz'de bulunan Abaka'ya gönderirken, diğer yandan da Pervane'yi sorgulamışlardır. Ancak Pervane, bütün suçlamaları reddederek bunun bir kompo olduğunu iddia etmiş ve Moğol kumandanlarını ikna etmeyi başarmıştır. Memluk sultanının yardımı geldiğini öğrenen Moğol kumandanları kuşatmayı kaldırarak geri dönmüşlerdir¹⁷.

Birecik muhasarasında ortaya çıkan mektuplar Pervane Süleyman'ın Moğol kumandanları yanındaki prestij ve itibarını sarsmıştı.

¹⁶ İbn Abdi'z-Zahir, *a.g.e.*, s. 360; Makrizi, *a.g.e.*, I, s. 524 ve 606-607; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 17-18.

¹⁷ İbn Şeddad, s. 58-60; Makrizi, *a.g.e.*, I, s. 621.

Pervane bütün ümitlerini Memluk sultanı'nın bir an önce Anadolu'ya gelerek Moğolları ülkeden uzaklaştırmasına bağlamıştı. O, bu amaçla Selçuklu devlet ricalini toplayarak onlardan, Gıyaseddin Keyhusrev'in sultan kalması, Moğollara verilen yıllık verginin Memluk devletine verilmesi ve Anadolu'ya geldiği zaman Memluk sultanına yardımcı olunacağı şartlarını taşıyan yazılı birer ahidname alarak bunları Baybars'a gönderdi. Bu daveti alan Baybars ise, hemen sefere çıkmasının mümkün olmadığını ve ancak gelecek yıl sefere çıkabileceğini bildirdi¹⁸. Anadolu meselelerinde gayet ihtiyatlı davranan Baybars, Memluk devletinin 1260 yılında yapılan Ayn-Calut savaşıyla Moğollara karşı kazandığı prestiji, kaybetmek istemiyordu¹⁹.

Pervane, Baybars'ın yardıma geleceği ümidiyle İlhanlı hükümdarına itaat arzı için Tebriz'e yapacağı yıllık mutad ziyaretini devamlı tehir etmekteydi. Baybars'ın, ancak gelecek yıl gelebileceğini bildirmesi üzerine Pervane, Abaka'nın huzuruna çıkmak için 26 Mayıs 1276 tarihinde yola çıktı. Birecik muhasarası sırasında ortaya çıkan ihaneti sebebiyle cezalandırılacağı endişesini taşıyan Pervane, bu cezayı bir parça olsun hafifletmek için, Selçuklu sultanı Gıyaseddin Keyhusrev'in kızkardeşini de yanına alarak İlhanlı hükümdarı Abaka'nın oğlu Argun'a gelin olarak götürüyordu²⁰. Onun, Tebriz'de olduğu sırada, Anadolu'da fazla sayıda Moğol kuvvetinin de bulunmamasından istifade eden Selçuklu ümerası, Baybars'a gönderdikleri ahidname doğrultusunda harekete geçtiler.

a) Selçuklu Devlet Adamlarının Moğollara Karşı İsyana Girişimi

Selçuklu ümerası Hatiroğlu Şerefeddin Mesud, Ziyaeddin Mahmud, Hüsameddin Bicar ve oğlu Burhaneddin idaresinde harekete geçtikleri gibi, bir mektupla Memluk sultanını da Anadolu'ya

¹⁸ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 61.

¹⁹ Ayn-Calut savaşının Türk ve İslam tarihindeki tesirleri için bkz. S. Özbek, "Moğol İstilasının Durak Noktası Ayn-Calut Savaşı ve Sonuçları", *Askeri tarih Bülteni*, 31/16, (Ağustos 1991), s. 11-21.

²⁰ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 179; Ebu'l-Ferec, *a.g.e.*, II, s. 598; İbn Şeddad, gelinin Argun'a değil bizzat Abaka'ya götürüldüğünü kaydeder (*a.g.e.*, s. 73).

davet ettiler. Bu çağrı karşısında Baybars, emir Bedreddin Bektut'u bin kişilik bir süvari birliğiyle Anadolu'ya gönderdi. Ayrıca Anadolu'ya gelmek üzere olduğunu, bildirerek onlardan hazırlıklar yapmalarını istedi²¹. Hatiroğlu Şerefeddin ve Taceddin Giv başkanlığında bir toplantı yapan Selçuklu ümerası durumu müzakere etti. Bu toplantıda başta Taceddin Giv ve Pervane'nin oğlu Mühezzibüddin Ali olmak üzere bazı devlet adamlarının muhalefeti sebebiyle bir netice alınamadı. Bir süre sonra Memluk sultanının ordusuyla harekete geçtiği yolda yeni haberlerin gelmesi üzerine Moğollara karşı isyan hareketinin başlatılmasına karar verildi. Payitaht Kayseri'de bulunan Moğollar, yılların verdiği kinle hapsedildiler. Bu isyan girişimini hoş karşılamayan muhaliflerden Taceddin Giv ve Arslan Doğmuş gibi ileri gelenler Hatiroğlu Şerefeddin Mesut tarafından öldürülünce diğer muhaliflerde isyana iştirak etmek zorunda kaldılar²². Bir süre sonra Karamanoğulları'nın da kendilerine iltihak etmesiyle isyancılar iyice güç ve cesaret kazandılar²³. Hatiroğlu, yanlarında Sultan Gıyaseddin Keyhusrev olduğu halde bütün Selçuklu ümerasını toplayarak, birlikte hareket edeceklerine dair onlardan zorla imzalı kağıtlar aldı. Ayrıca bu şahısların yakınlarından birer kişinin katıldığı bir elçi heyeti teşkil ederek, kardeşi Ziyaeddin başkanlığında Mısır'a gönderdi. Heyet, 1 Ağustos 1276'da Humus'ta Memluk sultanının huzuruna çıkarak olaylar hakkında geniş bilgi vermiş ve onu Anadolu'ya davet etmiştir. Selçuklu ümerasının erken hareket ettiğini söyleyen Baybars, şu an için Anadolu'ya gelmesinin mümkün olmadığını bildirdi. Heyet başkanı Ziyaeddin'in, başta Selçuklu sultanı olmak üzere Anadolu'daki isyancıların hayatlarının tehlikede olduğunu bildirmesi üzerine emir Seyfeddin Balaban kumandasında bir birliği Kayseri'ye gönderdi. Ancak, Pervane Muinuddin Süleyman ile Mengü Temir ve Tudavun Noyanların yanlarında 30 bin kişilik büyük bir Moğol ordusuyla Anadolu'ya döndüklerini haber alınca bu kuvvetleri geri çağırmak mecburiyetinde kaldı²⁴.

²¹ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 74-76.

²² İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 181; Aksarayı, *a.g.e.*, 181-184; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 75-76.

²³ Aksarayı, *a.g.e.*, s. 182; İbn Şeddad, *a.g.e.*, 76-77.

²⁴ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 77-79.

Moğol kumandanlarının Anadolu'ya dönmeleri karşısında planları altüst olan Hatiroğlu Şerefeddin, yanındakilere başlarının çaresine bakmalarını söyleyerek Kayseri'den ayrılarak Luluve kalesine sığındı. Fakat kale kumandanı Sabıkuddin, Hatiroğlu Şerefeddin'i Moğollara teslim etti. Moğol kumandanları derhal isyana karışan Selçuklu ümerasını sorgulamaya başladılar. İlk sorguya çekilen Selçuklu sultanı Gıyaseddin Keyhusrev, yaşının küçük olması sebebiyle, devlet büyüklerine itaat etmek zorunda kaldığını söyledi. Selçuklu emirlerinden Kılavuzoğlu Seyfeddin, Camedar Alemüddin Sencer, Şucaeddin Kay-aba ve Seyfeddin Muhammed suçlu bulunarak derhal öldürüldüler. Hatiroğlu Şerefeddin ise ilk sorgusunda Pervane Süleyman'ı da bu isyana dahil olmakla suçlamışsa da daha sonra bütün suçu üzerine almıştır. Moğol kumandanları mahkeme zabıtlarını Abaka'ya göndermişler ve cevap gelinceye kadar da Hatiroğlu'na her gün yüz kırbaç vurarak işkence yapmışlardır. Hatiroğlu Şerefeddin Ekim 1276 tarihinde öldürülmüştür. Bu mahkeme neticesinde Selçuklu ümerasının yanı sıra isyana katıldıkları gerekçesiyle pek çok Türkmen de katledilmişlerdir. Hatiroğlu'nun ölüm haberi Mısır'a ulaştığında, Baybars'ın yanında bulunan kardeşi Ziyaeddin, Seyfeddin Toruntay, Atabeg Mecdeddin ve Müstevfi Celadeddin gibi Selçuklu ümerasının ağabeyinin öldürülmesine sebep olduklarını, buna karşılık olarak adı geçen şahısların Mısır'da bulunan yakınlarının cezalandırılmasını istedi. Zamanında yardım edemediği için biraz da suçluluk duyan Baybars, Ziyaeddin'in isteğini kabul ederek 17 Ekim 1276'da adı geçen şahısların yakınlarını hapsedirdi²⁵.

b) Baybars'ın Anadolu Seferi

Bu olaydan yaklaşık beş ay sonra, Memluk sultanı uzun zamandır tasarladığı Anadolu seferine çıkmak üzere harekete geçti. Kahire'de Emir Aksunkur el-Fergâni'yi saltanat naibi olarak bırakan Baybars, 2 Mart 1277'de başkentten ayrıldı. O bir taraftan da Pervane Muinu'd-Din Süleyman'a haber vermeyi de ihmal etmedi. Heleb'e geldiğinde, Irak taraflarından Moğollara gelecek muhtemel bir yardımı önlemesi amacıyla şehir valisi Emir Nureddin Ali'ye bir miktar kuvvet bıraktı. Nitekim kısa bir süre sonra Moğollara tabi olan Haface

²⁵ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 79-81; N. Kaymaz, *a.g.e.*, s. 147-156.

Arapları buradan saldırıya geçmişler ve Nureddin Ali tarafından geri püskürtülmüşlerdir²⁶. Baybars, 7 Nisan'da Haleb'ten hareket etti. Öncü birliğinin başında ileri gönderdiği Emir Sunkur el-Aşkar²⁷, karşılaştığı 3 bin kişilik bir Moğol öncü birliğini yenilgiye uğrattı²⁸.

Bu arada Moğol kumandanları Tudavun ve Toku Noyan kumandasındaki Moğol ordusu, yanlarında Selçuklu, Ermeni ve Gürcülerden oluşan yardımcı kuvvetlerle birlikte Ceyhan nehrini geçerek Elbistan ovasına geldiler. Moğol ordusunun sayısı yaklaşık olarak 15-17 bin civarında Memluk ordusu ise 30 bin civarında idi. Kısa bir süre önce Abaka'nın yanından 30 bin kişilik orduyla gelen Moğol kumandanlarının, Elbistan'a bu kadar az sayıda asker ile gelmeleri, askerlerin büyük bir kısmını Anadolu'da bıraktığını ortaya koymaktadır²⁹. 15 Nisan 1277 tarihinde Elbistan ovasında taraflar arasında şiddetli bir muharebe cereyan etti. Sayı üstünlüğüne sahip olan Memluk ordusu kısa zamanda duruma hakim oldu. Savaşı kaybedeceklerini anlayan Moğol askerleri, atlarından inerek piyade olarak savaşa devam etmişlerse de netice değişmedi. Baybars, bizzat savaş alanını gezerek neticeyi müşahade etti. Yapılan incelemede yaklaşık 6700 Moğol askerinin cesedi tespit edildi. Esir alınan Moğol askerleri ise kumandanlarının haricinde tamamı kılıçtan geçirildi³⁰. Memluk sultanı Baybars, savaşta şehit düşen kendi askerlerinin pek çoğunun cesedini gömdürmüş meydana az sayıda Memluk askerinin cesedini bırakmıştır³¹. O bu şekilde hareket ederek, kendisinden sonra savaş alanına geleceğini tahmin ettiği Moğol kumandanları üzerinde bir baskı ve korku unsuru oluşturmayı düşünmüştür. Nitekim İlhanlı hükümdarı Abaka, Baybars'ın bu tuzağına düşmüş ve savaş alanını gezerken Moğol askerlerinin tamamının cesetlerine karşı az sayıda Memluk askeri görünce Suriye üzerine yapacağı seferden vazgeçmiştir.

²⁶ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 85; Makrizi, *a.g.e.*, I., s. 628.

²⁷ İbn Şeddad, *a.g.e.*, 139; Ebu'l-Ferec, *a.g.e.*, II, s. 589; Makrizi, *a.g.e.*, I, s. 568.

²⁸ Kalkaşandi, Şihabeddin, *Subhu'l-Aşâ fi Sina'ati'l-İnşa*, XIV, Kahire 1913-1919, s. 144.

²⁹ Kalkaşandi, *a.g.e.*, XIV, s. 145; Ebu'l-Ferec, *a.g.e.*, II, s. 599; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 85; N. Kaymaz, *a.g.e.*, s. 160.

³⁰ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 85-86; Kalkaşandi, *a.g.e.*, XIV, s. 145-148; Ebu'l-Ferec, *a.g.e.*, II, s. 599.

³¹ Makrizi, *a.g.e.*, I, s. 632.

Bu arada Memluk ve Moğol askerleri arasında cereyan eden savaşta Pervane Muinu'd-Din, kumandası altındaki Selçuklu kuvvetleriyle savaşa girmemiş iki taraf arasındaki mücadeleye seyirci kalmayı tercih etti. Daha önce Baybars'a iltihak edeceğine söz veren Pervane, Moğolların ağır bir yenilgiye uğradığını görünce savaş alanını terkederek Kayseriye gelmiş ve burada bulunan Selçuklu sultanı Gıyaseddin Keyhusrev'i de yanına alarak kendi mülkü Tokat'a kaçmıştır³². Savaştan sonra kaçan Moğol askerlerini takip işiyle emir Sunkur el-Aşkar'ı görevlendiren Baybars, Selçuklu başkenti Kayseri'ye gitmek üzere yola çıkarak, Sarız, Zamantı ve Karatay Hanı yolunu takiple Kayseri yakınlarındaki Salkume köyünde karargah kurdu. Burada bulunduğu süre zarfında Selçuklu devlet ricali ve Kayseri âyânı kazandığı zafer sebebiyle kendisini tebrik ederek biat ettiler. 22 Nisan 1277 tarihinde başı üzerinde Selçuklu alemleri açılmış olduğu halde başkent Kayseri'ye giren Baybars, Selçuklu tahtına oturdu. Kaynakların tamamen Selçuklu anânelerine uygun olarak yapıldığını bildirdikleri bu cülûs merasiminden sonra Memluk sultanı adına hutbe okundu ve para bastırıldı. Cülûs merasiminin tamamlanmasından sonra, civar beldelere fetihnameler yazılmasını emreden Baybars, başta Karamanoğlu Mehmed Bey olmak üzere bütün Türkmen beylerinin huzuruna gelerek arz-ı tabiyette bulunmalarını istedi³³.

Baybars'ın Kayseri'de törenle Selçuklu tahtına oturduğunu haber alan Pervane, Tokat'tan gönderdiği elçi ile onu tebrik etmiş, çeşitli bahaneler ileri sürerek Memluk sultanından 15 gün süre istemiştir. Gerçekte Pervane, bu süre zarfında bir taraftan Baybars'ı Anadolu'da tutmayı planlıyor diğer taraftan da İlhanlı hükümdarı Abaka'ya gizlice haber göndererek onu bir an önce Anadolu'ya gelmesi hususunda teşvik ediyordu³⁴. Pervane'nin kendisini oyalamasından şüphelenen Baybars, bir taraftan Memluk ordusunda erzak sıkıntısının başgöstermesi bir taraftan da İlhanlı hükümdarı Abaka'nın büyük bir orduyla Anadolu'ya gelmekte olduğunu haber alınca, Suriye'ye dön-

³² İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 86-87.

³³ Kalkaşandi, *a.g.e.*, s. 154-155; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 87; Makrizi, *a.g.e.*, s. 630

³⁴ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 88-89.

meye karar verdi ³⁵. Suriye'ye dönmek amacıyla 25 Nisan 1277'de ordusuyla Kayseri'den ayrılan Baybars, Kayırlı mevkiinde konakladığı zaman, Pervane Muinu'd-Din Süleyman gönderdiği yeni bir haberciyle, Memluk sultanından Anadolu'yu terketmemesini rica etti. Ancak Baybars, Pervane'nin yapmış olduğu sadakatsizliğe "biz davete icabet ederek sözümüzü tuttuk. Fakat onlar ahidlerine vefa göstermediler. Bizim Selçuklu tahtına oturmamız, ona değer verdiğimizden değil, vermiş olduğumuz kararı yerine getireceğimizi göstermek içindir. Ben Anadolu yollarını öğrendim. Gerekirse yine gelirim" diyerek cevap vermiş ve iki yüzlü davranışı sebebiyle Pervane'ye olan kırıngınlığını ortaya koymuştur ³⁶

9 Mayıs 1277 tarihinde kendi toprağı Harim'e ulaşan Baybars, burada Anadolu'ya gelen Abaka'nın Suriye üzerine yapacağı muhtemel bir saldırı için bir ay beklemiş ancak, Abaka'nın kendisine sadece hakaret ve tehdit dolu bir mektup göndermekle iktifa ederek Anadolu içlerine gittiğini haber alınca, 10 Haziran'da Dımaşk'a dönmüştür. Burada içtiği kimızdan zehirlenen Baybars, 1 Temmuz 1277 tarihinde vefat etmiştir ³⁷

Abaka, Elbistan mağlubiyetinde birinci derecede suçlu gördüğü Pervane'yi öldürmek hususunda Anadolu'daki düzenin devamı açısından tereddüt ediyordu. Bu sebeple ona verilecek ceza hususunda Moğol beylerinin fikirlerine müracaat etti. Mahkemenin yapıldığı sıralarda Pervane'den intikam almak isteyen Baybars, onunla yaptığı ittifakı ihtiva eden mektupları ve belgeleri bir elçiyle Abaka'ya gönderdi. Bu belgeler karşısında bütün tereddütleri kalkan Abaka, Pervane'nin öldürülmesi emrini vermiş ve bu emir 2 Ağustos 1277 tarihinde Aladağ'da yerine getirilmiştir. ³⁸

Pervane Muinu'd-Din Süleyman, Moğol tahakkümünden kurtulmak için Memluk sultanı ile ittifak kurmuş ve onu destek olacağı

³⁵ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 158; N. Kaymaz, *a.g.e.*, s. 165 ; Baybars'ın Anadolu seferi esnasında ülkenin iktisadi durumu hakkında bkz. M. Akdağ, *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi* I, Ankara 1979; V. Barthold, "İlhanlılar Devrinde Mali Vaziyet", *Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası*, I (1931).

³⁶ Kalkaşandi, *a.g.e.*, s. 158-159 İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 88-89.

³⁷ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 112-113; Makrizi, *a.g.e.*, I, s. 635-636.

³⁸ N. Kaymaz, *a.g.e.*, s. 178-179

vaadiyle onu Anadolu'ya davet etmiştir. Ancak verdiği sözde durmayan Pervane'nin asıl niyeti devrin iki büyük gücü olan Memluk ve Moğol kuvvetlerini birbirleri ile savaşa sokarak her iki devleti de zayıflatmak ve bu arada Anadolu'da rahat bir ortama kavuşmak idi. Ancak takip ettiği bu iki yüzlü siyaset kısa zamanda ortaya çıkmış ve sadece kendisinin değil binlerce günahsız Anadolu halkının da ölümüne ve yıllarca sıkıntı çekmesine sebep olmuştur³⁹.

B) Baybars'ın Anadolu'daki Türkmenler ve Uc Beyleri İle Münasebeti

Anadolu Selçuklu devleti, Moğol tahakkümü altında son günlerini yaşarken, uclarda ise bir takım yeni Türkmen beylikleri teşekkül ediyordu. Göçebe Türk ananelerine göre kurulan bu beylikler, umumiyetle Selçuklu sultanlarına tabi olup, onlardan hakimiyet alameti olarak hilat, menşur, sancak vs. alıyorlardı. Bu beyliklerden en önemlisi Denizli çevresinde uc gazisi Mehmed ve Ali Beyler ile İç-el taraflarında faaliyet gösteren Karamanoğullarıdır. Bunlardan Karamanoğulları bir taraftan Çukurova Ermeni krallığına karşı fetihlerde bulunurken, diğer taraftan da Moğol tahakkümüne karşı Memluk sultanlığı ile irtibata geçerek onların tabiyetini kabul ile sık sık isyan etmişlerdir. Selçuklu devleti Moğollardan aldıkları askeri yardımlarla bunlar üzerine kuvvet göndermişse de, Karaman Türkmenleri her defasında sarp ve dağlık araziye çekildikleri için kontrol altına alınmaları mümkün olmamıştır.

Karamanoğullarının Moğollara karşı bilinen ilk hareketi 1256 yılından sonra olmuştur. Bu tarihte Sultanhanı muharebesinde Moğollara yenilen II. İzzeddin Keykavus, Antalya taraflarına çekilmiş ve burada bir taraftan Memluk sultanı ile irtibata geçerken, diğer taraftan da uclarda yaşayan Türkmenlerle irtibat kurmuştur. Bu tarihlerde Karamanlı aşiretinin başında bulunan Karaman Bey de, Moğollarla olan mücadelesinde İzzeddin'e destek vermiştir. Onun Bizans'a sığınmasını müteakip Selçuklu tahtına oturan Rükneddin Kılıçarslan, kendisini tebrik için gelen Karaman Bey'e sırf bu sebeple soğuk davranmıştır. Buna rağmen, Türkmenlerin yeniden bir mesele çıkarmasından çekin-

³⁹ İbn Şeddad, Kayseri'den Erzincana kadar yarım milyon insanın Moğollar tarafından katledildiğini kaydeder (a.g.e, s. 91-92).

diği için daha önce Karamanoğullarına ıktâ edilen bölgeleri Larende hariç olmak üzere yeniden Karaman Bey'e ıktâ etmiştir. Larende'nin verilmemesi ise herhalde Karaman Bey'e olan itimatsızlık sebebiyledir⁴⁰.

Bir süre sonra Rükneddin, uc Türkmenlerini cezalandırmak amacıyla harekete geçti. O Moğollardan aldığı askeri yardım ile Denizli civarındaki Mehmed Bey idaresinde bulunan Türkmenleri berteraf ederek itaatlarını sağladı⁴¹. Sıranın kendisine de geleceğini tahmin eden Karaman Bey, ise 1262 yılında isyan etti. Larende'yi ele geçirerek Konya üzerine yürüdü. Ancak Pervane karşısında yenilgiye uğradığı gibi, kardeşleri Zeynülhac ve Bunsuz'da yakalanarak idam edildi⁴².

Hatiroğlu Şereffedin Mesud, 1276 yılında isyan ettiği zaman bir taraftan Memluk sultanını yardıma çağırırken bir yandan da Karamanlı Türkmenlerinden kendilerine katılmalarını istemiştir. Bu yıllarda Karamanlıların başında bulunan Şemseddin Mehmed Bey, Selçuklu devletine vermekte olduğu yıllık vergiyi keserek derhal isyana iştirak etmiş ve Niğde civarında bulunan 200 kişilik bir Moğol kuvvetine saldırarak imha etmiştir. Kısa zamanda sahil ve uc bölgelerinde hakim olan Mehmed Bey, Memluk sultanı Baybars'a gönderdiği bir mektupla durumu bildirmiş ve tabiyetini arz ederek ondan hakimiyet alametleri ve menşur göndermesini istemiştir⁴³. Ancak, Hatiroğlu isyanının bastırılmasının hemen akabinde Karamanoğulları üzerine de bir sefer yapılmışsa da Mehmed Bey dağlık bölgelere çekilerek bu tehlikeyi atlattır⁴⁴.

Karamanoğullarının Memluk devleti ile olan münasebetlerinde Baybars'ın 1277 yılında gerçekleştirdiği Anadolu seferi önemli yer tutar. Baybars, Kayseri'de Selçuklu tahtına oturduğu zaman başta Karamanoğulları olmak üzere uclarda bulunan Türkmen beylerine mektuplar göndererek onları Kayseri'ye çağırıştı. Karamanoğlu bu

⁴⁰ T. Ünal, *Karamanoğulları Tarihi*, Konya 1986, s. 50; İ. H. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, 3. bsk., Ankara 1984, s. 2.

⁴¹ Aksarayı, *a.g.e.*, s. 159.

⁴² İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 76-77.

⁴³ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 76-77.

⁴⁴ İbn Bibi, *a.g.e.*, s. 201-204; Aksarayı, *a.g.e.*, s. 187-190.

davete icabetle kardeşi Ali'yi Kayseri'ye gönderdi. Kendisi de Aksaray üzerine yürüyerek şehri kuşatma altına aldı. Uzun kuşatma sonucu başarılı olamayan Mehmed Bey, bu sefer Konya önlerine gelerek şehri kuşattı⁴⁵. Bu esnada Karamanoğlu Ali Bey, Baybars'tan aldığı hakimiyet alametleri ve Ermenek'ten sahillere kadar olan bölgelerin de kendilerine ıkta edildiğine dair hakimiyet menşurlarıyla Konya önlerine geldi. Buna rağmen Konya ahalisi savunmaya devam etmiş ve Karamanoğulları ancak Konya'nın dış surlarını ele geçirmeye muvaffak olabilmişlerdir. Aldığı bütün tedbirler başarısızlığa uğrayan Mehmed Bey kısa süre sonra Selçuklu sultanı İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu iddia ettiği Siyavuş'u Selçuklu sultanı ilan ederek yeniden harekete geçti ve 14 Mayıs 1277 tarihinde Konya'yı ele geçirdi. Karamanoğlu Mehmed Bey, Konya'yı kurtarmak amacıyla harekete geçen Sahipataoğullarını da yenilgiye uğratarak büyük bir nüfuz kazandı. Mehmed Bey, Kardeşi Ali'yi durumu bildirmek için tekrar Baybars'a gönderdi. Ancak Baybars kısa bir süre önce Kayseri'den ayrıldığı için Ali Bey, arkasından giderek Harim'de ona yetişmiş ve durumu izahla ondan Anadolu'ya geri dönmesini rica etmişse de bu teklif Baybars tarafından geri çevrilmiştir⁴⁶.

Karamanoğulları, böylece Baybars'a güvenerek başlattıkları isyan hareketinde tek başlarına kalmış ve kısa süre sonra Anadolu'ya gelen Abaka'nın üzerlerine kuvvet sevkmesi üzerine yanında Siyavuş olduğu halde Ermenek bölgesindeki dağlara çekilmişse de Moğol takibinden kurtulamamışlar ve başta Siyavuş, Karamanoğlu Mehmed ve Ali Beyler olmak üzere pek çok Türkmen katledilmiştir⁴⁷.

C) Anadolu'dan İltica Eden Türkmenleri İskan Siyaseti

Orta Asya'dan Moğollar önünden kaçarak önce İran'a, daha sonra da Anadolu'ya sığınan Türkmen kitleleri, Moğolların burayı da işgal etmeleri üzerine Suriye ve Mısır'a iltica etmek mecburiyetinde kaldılar. Daha 1230 yılında Yassı Çemen savaşından sonra liderleri Celaleddin Harezmsah'ın ölümüyle başıboş bir halde bölgede dolaşan Harezmsah askerleri Bağdad yakınlarına kadar gelerek Ane bölgesin-

⁴⁵ Makrizi, , *a.g.e.*, s. 631; Aksarayı, , *a.g.e.*, s. 189; İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 90.

⁴⁶ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 88-90; Aksarayı, , *a.g.e.*, s. 189.

⁴⁷ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 91; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 7

de yerleşmişler ve etrafa yağma akınlarında bulunmuşlardı. Bu saldırılardan rahatsız olan bölge halkının şikayeti üzerine Abbasi Halifesi, Alaaddin Keykubad'a müracatla Harezmi askerlerinin tedip edilmesi talebinde bulunmuştur. Gerek bu talep gerekse Moğollara karşı takip edilen siyaset gereği bu başıboş Harezmi askerleri Selçuklu devleti hizmetine alınmışlardır.

Memluk sultanı Baybars zamanında ise Suriye ve Mısır'a yapılan büyük çaplı ilk iltica hadisesi Altınorda Moğolları tarafından gerçekleştirildi. İbn Şeddad, bu mültecilerin sayılarının 3 bin dolaylarında olduğunu ve Baybars'ın bunlardan pek çoğuna emirlik payesi vererek Memluk ordusunda hizmete aldığını kaydeder⁴⁸.

Baybars devrinde Suriye'ye ikinci büyük iltica hadisesi ise Anadolu'daki Türkmenler tarafından gerçekleştirildi. Baybars, sayıları 40 bin haneden fazla olduğu bildirilen bu mültecileri Antaya ile Gazze arasındaki topraklarda iskan etmiştir⁴⁹. Fakat bu Türkmenlerin pek çoğu kendilerine ikta olarak verilen bu bölgelerde daimi olarak kalmamışlar, göçebe hayatın bir gereği olarak yaz mevsiminde Anadolu'ya çıkarak Maraş bölgesindeki uzun yaylada ve Sivas'ın güney yörelerinde oturmuşlardır.

Baybars'ın bu mültecileri Antakya ile Gazze arasında yerleştirilmesi ince bir siyasetin icabı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira Baybars bununla Memluk devleti ile Moğollar arasında bir tampon bölge oluşturmak istemiştir ki, Faruk Sümer'de bu tarihe kadar Suriye'de hiçbir zaman bu kadar Türkmen'in toplanmadığını ifade ederek⁵⁰ bu görüşü doğrulamaktadır.

Sonuç:

Ortaçağlara damgasını vuran Moğol istilası, kısa bir sürede Orta Asya'dan başlayarak İran, Anadolu ve Suriye'nin yanında Karadeniz'in kuzeyini de kan ve ateşe boğmuş, binlerce insanın katledilmesinin yanında pek çok kültür ve medeniyet eserlerinin de tahrip olmasına yol açmıştır. Bu olumsuz yönlerinin yanında Orta Asya'dan

⁴⁸ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s. 157

⁴⁹ İbn Şeddad, *a.g.e.*, s.171.

⁵⁰ Faruk Sümer, *Oğuzlar*, İstanbul 1980, s. 159.

Moğol istilasını önünden kaçarak Anadolu'ya gelen pek çok göçebe Türkmenin yanında yerleşik hayata geçmiş insanlar, alim ve sanatkarlar ise Anadolu'da Türk kültürünün yerleşmesinde önemli rol oynamışlardır.

Memluk sultanı Baybars'ın saltanatını kapsayan 1260-1277 yılları arasındaki 17 yıllık devrede iki devlet arasında cereyan eden münasebetler özellikle Anadolu'daki Moğol tahakkümüne karşı bir mücadele şeklinde tezahür etmiştir. Moğollarla mücadeleyi kendisine şiar edinen Baybars, Anadolu'da ortaya çıkan Moğol tahakkümünü yakından takip etmiştir. Moğollara karşı gerek Selçuklu devlet ricali gerekse Anadolu'daki Türkmenlerin gerçekleştirdikleri isyan girişimlerine açıkça destek vermiştir. Onun verdiği destek ve manevi himaye sayesinde Anadolu'da özellikle uclarda bulunan Türkmen kitleleri Moğollara karşı harekete geçmişlerdir. Baybars'ın Altınorda Hanlığı ile ittifak kurarak İlhanlı Moğollarını iki taraftan sıkıştırma gayretleri ise sadece kağıt üzerinde kalmış taraflar arasındaki ittifak girişimi fiiliyata dönüşmemiştir. Anadolu'dan Suriye'ye geçen Türkmen kitlelerinin Suriye'de iskan edilmesi ise daha sonraki yıllarda bu bölgelerin Türkleşmesinde büyük rol oynamıştır.